

Bisättningshuset på Arboga gamla kyrkogård

Dokumentation inför rivning

Dokumentation

Nästkvarn 2:2
Arboga stadsförsamling
Västmanland

Helén Sjökvist

Innehållsförteckning

Inledning	1
Historisk bakgrund	2
Kyrkogården	2
Bisättningshuset	3
Kulturhistorisk värdering av bisättningshuset.....	4
Arkitektoniskt värde.....	4
Byggnadshistoriskt värde.....	5
Dokumentation	5
Funktion	5
Exteriör.....	5
Interiör	6
Bilder	6
Referenser	11
Kart- och arkivmaterial.....	11
Otryckta källor.....	11
Litteratur.....	11
Dokumentationsmaterial.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter.....	11

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2008.

Omslagsfoto: Foto Helén Sjökvist.

Kartor ur allmänt kartmaterial: Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

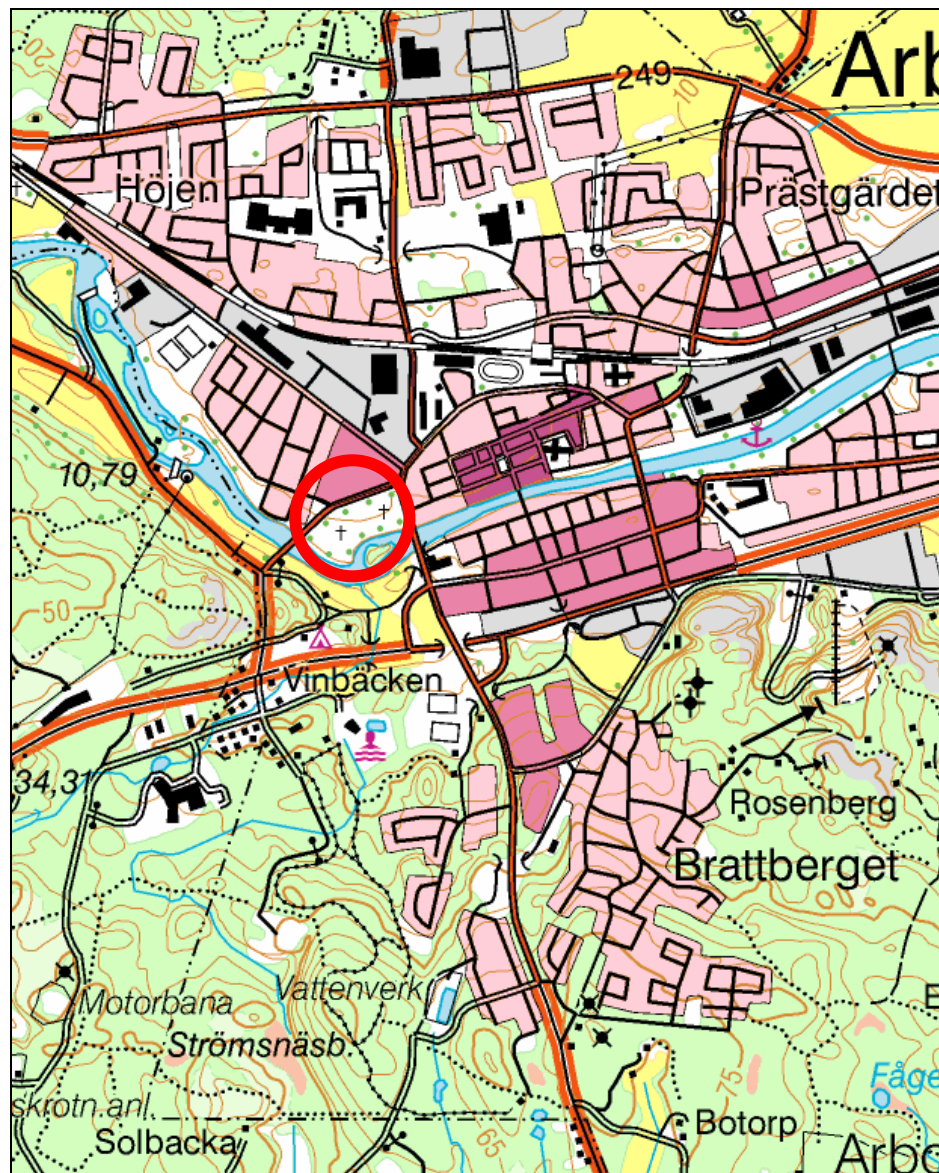
ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86019-18-1

Tryck: Kulturmiljövård Mälardalen, Västerås 2008.

Inledning

Kyrkogårdsförvaltningen i Arboga kyrkliga samfällighet fick 2006-07-31 tillstånd från Länsstyrelsen att riva bisättningsbygganden på gamla kyrkogården i Arboga, samt för att uppföra en ny byggnad för detta ändamål på samma plats. Som skäl till rivningen angavs framförallt de problem som fanns med arbetsmiljön, bl.a. då bilar skall backa ned för slänten till dörren för att kunna lämna kistor. Behov fanns även av att ha en koppling mellan förvaringsrum för kistor och visningsrum.

De alternativ till rivning som fanns var att uppföra en ny byggnad bredvid kyrkogårdens befintliga personalutrymmen, eller att istället bygga på den nyare kyrkogården Skogsborg. Dessa alternativ var emellertid svåra att genomföra då det första innebar problem med grundförhållanden mot ån samt risk för att området tidigare använts för gravsättning och det senare innebar fler transporter av kistor och fördringar av projektet.

Figur 1. Kyrkogårdens läge markerat med en röd ring på Gröna kartan. Skala 1:25000.

Historisk bakgrund

Kyrkogården

Vid mitten av 1800-talet blev kyrkogården kring Heliga Trefaldighets kyrka i Arboga otillräcklig och 1849 fattades beslut om att anlägga en ny kyrkogård i stadens utkant.¹ Den förlades till norra åsidan och togs troligen i bruk 1851, från vilket år man har de äldsta gravvårdarna. Det första reglementet för kyrkogården fastställdes emellertid först 1853.²

Till en början gick kyrkogården under namnet ”Arboga stads nya begravningsplats”.³ Första utbyggnadsetappen omfattade området utmed ån. Längst ute på udden fanns gravplatser som uppläts mot avgift medan de allmänna kvarteren omfattade området österut utmed ån. 1892 utvidgades kyrkogården norrut, upp till nuvarande Lundborgsesplanaden.

Figur 2. Kyrkogårdens utbredning 1873. Lantmäteristyrelsens arkiv akt T3-1:49.

Ritningar till kyrkogårdens nygotiska gravkapell fastställdes av kyrkostämman den 17 april 1893 och byggnaden kunde slutbesiktigas den 28 januari 1898.⁴ Till en början fanns en tanke på att ordna en källare för kistförvaring under gravkapellet men detta visade sig inte vara genomförbart.⁵

¹ Sandberg 1994.

² Reglemente 1976.

³ Lindahl 2002.

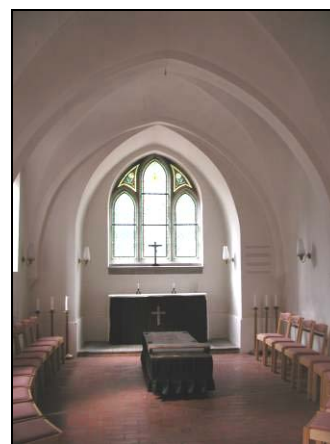
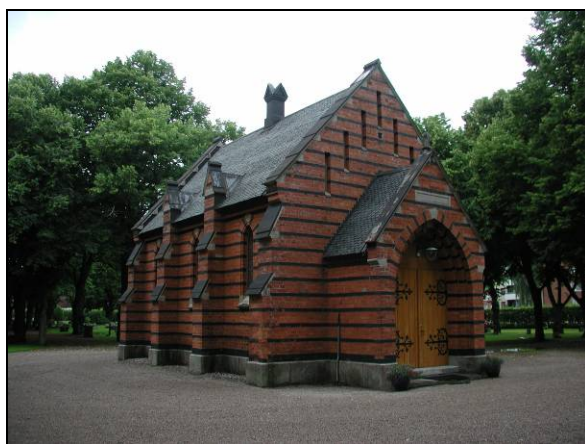
⁴ Reglemente 1976.

⁵ Lindahl 2002.

På 1930-talet gjordes en utvidgning av kyrkogården. Vid 1950-talets mitt var kyrkogården trots detta full och man fyllde då ut med jord i de äldre allmänna kvarteren mot ån och kunde på så sätt återanvända gravplatserna.

Under vintern 1954 – 55 genomgick gravkapellet från 1898 en omfattande restaurering och modernisering. År 1956 byggdes så det aktuella bisättningshuset eller gravkällaren sydost om kapellet.⁶ Sista gravplatsen på kyrkogården togs i bruk 1972, men efter det att gravplatser i allt större utsträckning börjat återlämnas är det idag åter möjligt att få gravsätta urnor på den gamla begravningsplatsen.⁷ Minneslunden på udden i Arbogaån anlades 1977 och var då Arbogas första av sitt slag.

Kyrkogården har fortfarande i huvudsak en karaktär som avspeglar de franska, klassicistiska idealen.⁸ Kvarteren är regelbundna och omgärdade av tuktade lindalléer. I den västra delen, på udden i Arbogaån, har gångarna fått ett mer naturligt uttryckssätt som är mer samstämmigt med de engelska idealen.

Figur 3. Kapellet på kyrkogården stod klart 1898 och präglas av 1800-talets nystilsarkitektur. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 4. Interiör i kapellet. Foto: Helén Sjökvist.

Bisättningshuset

Arkivuppgifterna om det aktuella bisättningshuset är få i Läns museets och Riksantikvarieämbetets arkiv. Troligen kan mer information hämtas från kyrkans eget arkiv vilket numera förvaras av Landsarkivet i Uppsala. Detta har dock inte kunnat besökas inom ramen för detta projekt.

År 1953 beslöt av kyrkofullmäktige att ett nytt gravkapell skulle uppföras på kyrkogården.⁹ Ett förslag till sådant i kombination med ett krematorium hade även upprättats av arkitekten Åke Porne. Denne hade f.ö. arbetat på Gunnar Asplunds arkitektkontor under 1930-talet, då bl.a. Skogskyrkogårdens berömda krematorium ritades.¹⁰ En pådrivande faktor för att få ett krematorium till stånd i Arboga var att

⁶ Reglemente 1976.

⁷ Lindahl 2002.

⁸ Parker och trädgårdar i Sverige 1997.

⁹ KV:3.

¹⁰ Nationalencyklopedien, Gunnar Asplund.

kyrkogården inte längre räckte till för behovet av kistbegravningar, vilket på sikt skulle leda till att man annars skulle behöva iordningsställa en ny kyrkogård.¹¹

Det tycks dock som om problemet med förvaring av kistor var av mer akut karaktär. Kyrkogårdsnämnden föreslog därför att man så snart som möjligt skulle uppföra den del av kapellet/krematoriet som avsåg förvaringen av kistor och kistutrustning. Genom att påbörja en etapp som inte var helt avhängig övriga beslut om nybyggnationen skulle man inte riskera att nedlagda resurser skulle komma att vara bortkastade inom några år. Som tillfällig lösning inför att förvaringen skulle kunna lösas på ett tillfredsställande sätt skulle materialboden på kyrkogården användas, men detta skulle endast tillåtas vid ”verkligt stort behov”. I främsta hand ville kyrkogårdsnämnden hänvisa till rätten till fri transport av kistor till jordfästning. Det tycks som om det nu aktuella bisättningshuset kom att uppföras först 1956.¹²

Figur 5. Modell till det av Porne föreslagna nya gravkapellet och krematoriet som dock aldrig blev uppfört. Modellen förvaras av Arbogas kyrkogårdsförvaltning. Foto: Helén Sjökvist.

Kulturhistorisk värdering av bisättningshuset

Arkitektoniskt värde

Bygganden hade en arkitektonisk utformning som var mycket tidstypisk. I synnerhet glasmosaikerna och det smäckra kopparplåttäckta taket förhöjde byggnadens arkitektoniska värden. Just glasmosaikerna i fasaden gav byggnaden sin särskilda prägel av 1950-tal.

Materialet som följde av sin mångsidighet uppskattades av både konstnärer och arkitekter under denna tidsperiod. På såväl Ifö-verken som glasbruket i Kosta tillverkades glasmosaik under 1950-60-talet.¹³

¹¹ KV:3.

¹² Reglemente 1976.

¹³ <http://www.acc.umu.se/~amber/fasadmosaik/sverige.html>.

I tidsskriften Byggmästaren från 1954 beskrevs glasmosaikerna i en artikel om nya material på marknaden:

*"I nyare hus finner man glasmosaikerna använd till hela fasader, väggar, portomfattningar, entréer, pelare och som golvbeläggning. Glasmosaikerna är behändig att applicera och den erbjuder stora möjligheter till färgsättning och är dessutom att anse som underhållningsfri. Man kan uppnå de mest varierande effekter genom att i en och samma yta blanda färger och färgtoner. Detta låter sig göras mot en mindre tilläggskostnad. För rena dekorationer eller konstnärlig utsmyckning är glasmosaik ett tacksamt medium. Standardstorleken på mosaikbitarna är 20 x 20 mm och de levereras uppklistrade på pappersark."*¹⁴

Byggnadshistoriskt värde

Den aktuella byggnaden var en representant för de traditionellt uppförda bisättningshusen där man delvis grävt in byggnaden i marken. Öppningen vändes mot norr, för att lättare kunna hålla en sval temperatur. Byggnaden tycks dock aldrig ha använts som visningsutrymme, vilket annars varit vanligt förekommande i bisättningshus. Detta säkerligen beroende på att kapellet är placerat direkt intill.

Dokumentation

Funktion

I bisättningshuset förvaras kistor och urnor i väntan på jordfästning och gravsättning. Om de anhöriga önskar se den avlidne före begravningen ordnas visningar istället inne i kyrkogårdens kapell.

Exteriör

Byggnaden är helt uppförd i betong med tre nedgrävda sidor. Även det välvda taket har betongstomme. Den ej nedgrävda gaveln vetter mot norr och är klädd med glasmosaik i grönt och grått i likhet med den del av väggarna som ligger över marknivån på övriga sidor av byggnaden. Över ingången skjuter betongtaket ut som en skärm med vit takfot och fasad kant. Taket har en solfjäderform. Takfoten på sidorna och baksidan skjuter ut ca 14 cm från väggen.

Taket täcks av ett flackt välvt kopparklätt tak. Reglarna för taktäckningen är 25 x 105 mm och är ingjutna i betongstommen. Kopparklättningen är fäst i sidan av reglarna med spik och plåtläggningen är utförd med enkelfalsar. Kopparklättningarna är 55 x 85 cm mellan falsarna. Falsarna ligger förskjutna. För att möjliggöra solfjäderformen på taket har förskjutningen av tvärfalsarna varierats mellan att läggas 30 till 40 cm över intilliggande fals och 45-55 cm under intilliggande fals.

Såväl dörr som armaturer på norra fasaden är mycket tidstypiska. Dörren är en kasettindelad ekdörr med dubbla dörrblad. Utvändigt har dörrblad och karm målats/laserats med en kulör som motsvaras av cirka NCS S7020-Y40R. Invändigt är dörren fernissad. Armaturerna är av karglas med bubblor i glaset, monterade i en smidesarm. Hängränorna är av modernt slag i svartlackerad plåt.

¹⁴ <http://www.acc.umu.se/~amber/fasadmosaik/sverige.html>.

Interiör

Interiört är byggnaden mycket enkelt utförd med ett mindre förrum med förråd på sidorna samt ett förvaringsrum för kistorna. Väggarna och det välvda taket är putsade och avfärgade med vit kalkfärg. Golvet täcks med granitklinkerplattor i ljusgrått med måtten 150 x 150 mm, lagt med smala fogar. Golvlisten är utförd i samma material men i halvformat och med hålkälsform i anslutningen mot golvet. Den stålklädda och isolerade dörren mellan förrummet och förvaringsrummet har dörrblad på 50 respektive 86 centimeters bredd.

På norrväggen i förvaringsrummet sitter enkla porslinsarmaturer med nakna glödlampor. I taket sitter kylaggregatet.

Bilder

Figur 6. Bisättningshuset sett från norr med en brant nedfart till dörren. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 7. Bisättningshuset sett från söder med gravkapellet i bakgrunden. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 8. Bisättningshuset sett från väster. Solfjäderformen på taket kan delvis ansas. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 9. Bisättningshuset sett från sydväst. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 10. Bisättningshuset sett från nordöst. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 11. Entré med brunmålade dörrblad. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 12. Infästning av takplåten mot takkonstruktionen i betong, norra fasaden. Reglarna kan anas i betongens överkant. Nederkanten är avfasad vilket ger ett bearbetat intryck. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 13. Glasmosaik på norra fasaden. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 14. Armatur på norra fasaden. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 15. Interiör mot sydväst. Observera golvsöckeln av samma material som övriga golvet. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 16. Interiör mot sydöst. Kylaggregat i taket. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 17. Interiör mot nordöst. Foto: Helén Sjökvist.

Figur 18. Interiör, armatur på norra väggen. Foto: Helén Sjökvist.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Arboga pastorats arkiv:
Volym F1:4.
Volym KV:3

Otryckta källor

Sandberg, Eiwor. Gravvårdsdokumentation 1994. Västmanlands läns museum.

Sjökvist, Helen. Skrivelse ang. bisättningsbyggnad på gamla kyrkogården, Arboga stf, Arboga kommun. Västmanlands läns museum 2005-08-16 dnr VLM 050100.

Fasadmosaik i Örnköldsvik;
<http://www.acc.umu.se/~amber/fasadmosaik/sverige.html>

Litteratur

Lindahl, Per. 2002. Kyrkogårdar och begravningsverksamhet. Arboga kyrkogårdsförvaltning. Arboga.

Parker och trädgårdar i Sverige. 1997. Stad och Land 150. Lund.

Reglemente för Kyrkogårdarna i Arboga stads- och landsförsamlingar. Antaget av Arboga stadsförsamlings kyrkofullmäktige den 22/10 1976 och Arboga landsförsamlings kyrkofullmäktige den 28/10 1976.

Dokumentationsmaterial

Dokumentationmaterial har lämnats till Länsmuseets arkiv.

Tekniska och administrativa uppgifter

Kulturmiljövård Mälardalen nr:	06123
Länsstyrelsen dnr:	433-4312-05
Fastighetsbeteckning:	Nästvarn 2:2
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanlands län
Socken:	Arboga stadsförsamling
Kommun:	Arboga
Ägare-beställare:	Arboga kyrkogårdsförvaltning
Antikvarisk kontroll:	Kulturmiljövård Mälardalen Helén Sjökvist Stora gatan 41 722 12 Västerås